

VOJENSKÉ ROZHLEDY

ROČNÍK VI.

ČÍSLO 11.

Podplukovník gen. štábu JIŘÍ BIRULA:

Mackensenův průlom u Gorlice v r. 1915.

Na počátku roku 1915 německé vrchní velitelství bylo ve velkých nesnázích. Všechny jeho pokusy likvidovati co nejdříve některého z hlavních odpůrců až dosud se nepodařily. Avšak bylo zřejmo, že Německo nemůže počítati na úspěch, jestliže i nadále bude nuceno bojovati na obou frontách, jak západní, tak východní, bez pronikavých strategických výsledků. Jevilo se tudíž nezbytno rázným úderem, všemi možnými prostředky konečně donutiti jednoho z odpůrců, Francii nebo Rusko, k separátnímu míru. Pak by byla likvidace druhého protivníka snadnou. Šlo jen o to, který z obou států měl by býti první poražen. Hlas Hindenburgův (tehdy již polního maršálka, povýšeného do této vysoké hodnosti za domnělé vítězství u Lodže) a Ludendorfovův, že je nezbytno dosíci především porážky Ruska a pak poraziti i Francii, nabýval převahy. Hindenburg, jsa již na začátku války osamocen, hlásal, že je nezbytné likvidovati především východního nepřítele a pak teprve západní mocnosti. Avšak dlouho nedocházel souhlasu.

Myšlenky Walderseeho, starého Moltke a geniálního teoretika hraběte Schlieffena příliš hluboce se zahrnily v německých vůdčích hlavách, a proto náhlý strategický obrát, kterého požadoval Hindenburg, děl se velice těžko, ba bolestně. Nový náčelník štábu německého vrchního velitelství gen. Falkenhayn také se nemohl rozloučiti s myšlenkou na druhý Sedan pro Francouze, který tak pečlivě připravovali jeho předchůdci, a měl pořád na paměti zkázu Napoleona, poraženého ne ruskou armádou, ne maršálem Kutuzovem, nýbrž nesmírnou šíří ruské země.

Avšak okolnosti a politická situace na začátku roku 1915, zvláště na ruské straně a na Balkáně, byly tak důležité, že bylo skutečně zapotřebí dobýti nyní nad Ruskem takového vítězství, které by ohromilo nejen Rusy, ale i celý svět. Tannenberg, Mazurská jezera, Lodž, Augustov ap. byly jen místními úspěchy, které při tak rozsáhlé ruské frontě nemohly vésti k značným strategickým důsledkům; proto šlo nyní o operaci velikých rozměrů, která by otrásla celou Dohodou.

Vrchní německé velitelství uvažovalo dobře i politickou situaci Evropy, hlavně neutrálních států dosud nerozhodných, na kterou stranu se mají přikloniti. Bylo to Rumunsko, které jednak mysliło na válku ve spolku s ústředními mocnostmi proti Rusku, aby pak dobylo Besarabie, jednak s Dohodou proti Rakousku pro Bukovinu a Sedmihradsko. Jak Dohoda, tak i centrální spojenci nabízeli Rumunům takřka vše, co mohl malý stát chtít, jen aby je získali na svou stranu. Dále bylo to Bulharsko, které dosud váhalo, Řecko a bývalý spojenec — Italie. Na tyto nerozhodnuvši se ještě státy bylo nutno učiniti velký morální nátlak obrovským válečným úspěchem centrálních států, aby alespoň byly zdrženy od připojení se k Dohodě.

Kromě toho i Turecko bylo nyní silně ohroženo, přípravami Ruska k velké akci v Bosporu.

Situace nepřátel nebyla nikterak výhodná pro centrální spolek. Francouzové pomalu postupovali mezi Moselou a Maasou, Angličané pořád zesilovali svůj úsek a v týlu připravovali nových 14 divisí pěšího vojska. Rusové, ač trpěli technickými nedostatky, přec měli ještě velké lidské zálohy a bez ustání zesilovali jak protiněmeckou, tak hlavně protirakouskou frontu a dokonce již se vyjednávalo o vyslání ruských sborů na bojiště západní.

Rakušané, ač byli podporováni Německem (sbor Marwitzův podporoval 3. rak. armádu, divise gen. Bessera 4. rak. armádu, v Karpatech byla celá jižní německá armáda generála Linsingena, v Bukovině jezdecký sbor generála Marschala a konečně sbor gen. Woyersche na řece Nidě), neměli již záloh a žádali znova u vrchního německého velitelství ještě alespoň 10 nových pěších divisí. AOK*) počítalo sice již s definitivním vystoupením Itálie a Rumunska proti centrálním mocnostem, ale pro nedostatek vojsk mělo přece jen proti těmto budoucím nepřátelům hranice velice slabě obsazeny.

Kromě uvedených posilů žádalo AOK od německého velitelství, aby se pokusilo o novou ofensivu proti pravému ruskému křídlu na severu, čímž by přinutilo Rusy vzít část svých sil z fronty rakouské, na kterou silně naléhali.

Německo těchto požadavků svého spojence zásadně nezamítalo, ale přece — správně posuzující situaci — vědělo, že tím vším by byla situace jen na čas zachráněna, a že by se pak za několik měsíců znova zhoršila. Byl by to jen narkotický prostředek, který nemohl nemocného uzdravit. Také Falkenhayn po nových návrzích Hindenburgových došel tu konečně k přesvědčení, že jest nezbytno zakročit rázně proti Rusům a to v době co nejkratší a v míře co největší, aby skutečně bylo jednak pomozeno ohroženému Rakousku, s jedné strany Srbskem, připravujícím novou ofensivu a s druhé Ruskem, které se chystalo již k tažení na Budapešť, a jednak aby se ulehčilo napijaté situaci poměru k jižním státům, které zůstaly dosud neutrálními.

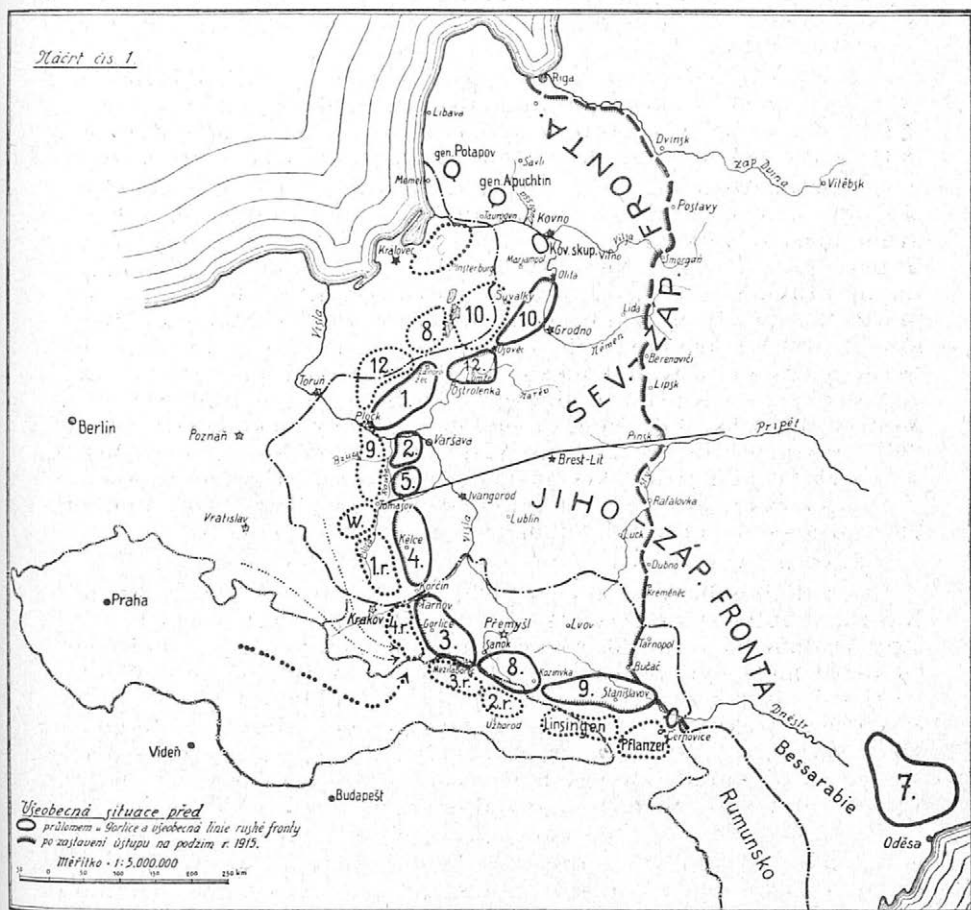
Pouhé zesílení rakouské fronty nemohlo zachránit situaci, nýbrž jen zasažení čerstvých sil k nové ofensivě — bylo definitivním rozhodnutím německého generalissima koncem března r. 1915. Cílem této nové ofensivy nemělo být nepřátelské území, nýbrž nepřátelská armáda, která musila být poražena, aby bylo Rusko přinuceno kapitulovati. Taková myšlenka uzrávala v německém hlavním stanu přísně tajena i vůči vlastnímu hlavnímu spojenci Rakousku.

Situace u Rusů pádem Přemyšlu (22. III.) se trochu zlepšila. Ruské vrchní velitelství zklamáno již mnohokrát v bojích proti Němcům na své severozápadní frontě, kde k předcházejícím těžkým a neúspěšným operacím připojila se ještě nová katastrofa 10. armády v Augustovských lesích, rozhodlo se nyní definitivně hledat štěstí i hlavního rozhodnutí na frontě jihozápadní a využití k tomu cíli místního úspěchu, totiž pádu Přemyšlu. Koncem března gen. Januškevič, náčelník štábu vrchního velitelství, informuje o tomto rozhodnutí velkoknížete, oba velitele front (sev.-západní a jihozápadní), a oznamuje, že hlavní myšlenkou velkoknížete jest levým křídlem jihozápadní fronty postoupiti směrem na Budapešť, obejiti linie

*) Rakouské vrchní velitelství, Armeeeoberkommando.

Krakov—Vratislav—Poznaň a z jihu táhnouti k Berlínu. Při tom se podotýkalo, že jednou z hlavních příčin tohoto strategického obratu jest možnost brzkého vystoupení Rumunska po boku dohody, jímž úspěch této nové akce bude zajištěn. Armády jihozápadní skupiny měly býti zesíleny na účet severních armád. O tomto rozhodnutí velkoknížete byl ihned telegraficky zpraven generál Joffre, generalissimus francouzské armády, a celý plán byl schválen také carem Mikulášem II.

Celková situace na ruské frontě koncem března byla tato: (náčrt čís. 1).

Sev.-západní fronta — gen. Ruzskij.

Úloha: nedovolovati Němcům postoupiti mezi Němenem a Vislou a udržovati dosavadní postavení na Němenu, Narěvu, Bzuře a Ravce.

Na pravém křídle 10. armáda chránila příchody k střednímu toku Němenu v prostoru Olita—Osověc.

12. armáda chránila řeky Bobr a Narěv od Osovce až do Ostrolenky.

1. armáda — úsek: Jednorožec — Plock.

2. a 5. armáda byly na řece Bzuře a Ravce.

Jiho-západní fronta — gen. Ivanov:

4. armáda: Nové Mjasto (na Pilici) — ř. Nida po ústí;

3. armáda: od Korčina přes Gorlici až do Mezilaborce;

8. armáda: Mezilaborce (mimo) — Kozjuvka;

9. armáda: Kozjuvka — Zaleščiky.

Dne 19. března postupovaly 3., 8. a 9. ruská armáda kupředu, při čemž největší úspěch měla 8. armáda gen. Brusilova, která již na mnohých místech překročila hlavní hřeben Bezkyd a Karpat; na levém křídle skupiny generála Ivanova samostatné oddíly zaleščický a novoselický pod nápořem Rakušanů ustupovaly za Dněstr a do Bessarabie.

Avšak nehledě na pevné rozhodnutí Nikolaje Nikolajeviče, provést nyní velkou akci proti Rakousku, nečiní se prozatím nic, aby byl využit úspěšný postup 3. a hlavně 8. ruské armády přes Karpaty, které nejsou nijak podporovány, pomalu začínaly váznouti.

Generál Alexejev, nový velitel severo-západní fronty, (gen. Ruzskij byl na vlastní žádost 26./III. 1915 zproštěn funkce) 6. dubna ve svém hlášení velkoknížeti o situaci vyslovuje se pro jiný postup: V prvé řadě poraziti Německo a pak teprve Rakousko. Poukazuje na nesprávnost nynějších předpokladů vrchního velitelství, které prý zapomíná, že hlavním cílem Ruska jest srdce Německa, Berlín, kterého ruské armády dobudou spíše postupem od Visly, nežli okružní cestou přes Rakousko. Soudí, že Němci při své manévrovací schopnosti a při zdoluhavém ruském postupu přes Slovensko, Moravu a Čechy do Německa budou s to, aby několikrátě odpovíděli silným protimanévrem na Visle nebo mezi Němenem a Vislou, a tím že ruskou jižní akci zastaví, nebo alespoň určitě znesnadní. V závěru žádá, aby jeho skupina armád nebyla zeslabována, protože po delším bojovém období jest již beztoho velice slabá.

Taková byla situace v předvečer gorlického průlomu.

Gen. Falkenhayn velmi pospíchal s přípravami k zákroku proti Rusku, vyvoliv si za hlavní směr nové ofensivy čáru Gorlice—Lvov, tedy průlom na frontě 3. ruské armády generála Radko-Dmitrijeva. Ofensiva měla býti provedena tak rychle, aby Rusové nestačili převést své síly jak z fronty severozápadní, tak hlavně z Karpat. Ruská 8. armáda překročivší Karpaty měla býti také odříznuta. Rakouské velitelství, které teprve v první polovici dubna se dovědělo o chystaném průlomu u Gorlice, bylo vybidnuto, aby v Karpatech ještě více ustoupilo na jihozápad, aby Rusové hlouběji vešli do hor.

Velitelem nové útočné německé skupiny, utvořené z pečlivě vybraných sborů vzatých z francouzského bojiště a vyzbrojených mohutným dělostřelectvem a technickými prostředky, byl ustanoven generál Mackensen s gen. Seecktem jako náčelníkem štábu. Útočná Mackensenova skupina byla složena nyní ze dvou armád: Nové 11. německé armády o síle 8 německých a 2 rakouských divisí pěšího vojska a 1 jezdecké divise a 4. rakouské armády o 1 německé a 5 rakouských divisí pěchoty a 1 divisi jezdeckta. Celkem tedy měl Mackensen 16 pěších a 2 jezdecké divise.

První úlohou byl průlom úseku Gorlice—Gromník (sev. záp. od Gorlice). K zabezpečení této veliké akce bylo nařizováno Hindenburgovi, veliteli východní fronty, aby organizoval hluboký obchvat pravého ruského křídla u Kovna a pak ohrožoval daleký tyl ruský, hlavně železniční síť.

Admirál Tirpitz měl dobýt Libavy.

Začátkem dubna vrchní ruské velitelství, které nyní novým návrhem generála Alexejeva bylo jaksi uvedeno do rozpaků, mělo již agentské a jiné zprávy o převozu prvků několika nových německých sborů na rakouskou frontu a počítalo s novou německou ofensivou podle všech známek proti 3. armádě generála Radko-Dmitrijeva. Kromě toho bylo hlášeno na severu soustředování nových velkých jednotek jak jezdeckých, tak i pěších, celkem okolo 6 německých sborů, jednak v prostoru západně od Marjampolu a Suvalek, jednak ve Východním Prusku v pásmu Insterburg—Královec.

Tyto nové zprávy o nepříteli, který ohrožoval pravé křídlo sestavy generála Alexejeva, nutily ho jako velitele severozápadní fronty znova žádati velkoknížete, aby jeho armády nebyly nikterak zeslabovány, neboť sám musil, třebaže neměl plných početních stavů mužstva i důstojnictva, zesílit svou 10. armádu, na pravém křídle, která byla málo schopna vážnějšího odporu.

Generál Ivanov, velitel jižní skupiny, opět se své strany požadoval na vrchním velitelství odeslání několika armádních sborů na jeho frontu, která přes značné úspěchy pro nedostatek záloh nemohla již postupovati kupředu. Kromě toho gen. Ivanov hlásil soustředování velikých mass nových německých vojsk proti úseku 3. armády.

Všechno to velice trapně působilo na velkoknížete Nikolaje Nikolajeviče, který beztoho neměl ani schopnosti ani vytrvalosti k provádění větších akcí, jimiž by vnutil nepříteli svou vůli, a máje velmi nerozhodné pomocníky v osobách generála Januškeviče a generála Danilova, nevěděl, co nyní počíti. Nepřítel velkými silami ohrožoval jak pravé křídlo celé sestavy ruských armád, odkud mohl při úspěchu zmocnit se spojovacích linií k Petrohradu, tak také ruské armády v Karpatech, které mohly býti i úplně odříznuty. Hlavní myšlenka Nikolaje Nikolajeviče, která vznikla před měsícem a byla schválena jak carem, tak i Joffrem — obrátiti veškerou úsilí proti Rakousku a likvidovati je postupem do jeho vnitrozemí — byla nyní při situaci na severu podle jeho vlastního názoru neuskutečnitelná. Proto zřekl se svého velkého plánu. Vyřaduje ze skupiny gen. Alexejeva 2 sbory k své dispozici jako zálohu vrchního velitele a vyčkává co bude...

To byl postup myšlenek a plánů ruského generalissima, velitele 12 ruských armád a nesčetných záloh v nitru širé Rusi.

Zatím však generál Ivanov velmi rozhodně znovu žádá vrchní velitelství o zesílení své fronty, podotýkáje, že zamítnutím jeho žádosti mohou býti veškeré dosavadní úspěchy jak 3., tak i 8. armády zmařeny. Na tento požadavek odpovídá mu 19. dubna gen. Januškevič: „Zahájil jsem vyjednávání se severozápadní frontou, aby odeslala 8 praporů pěchoty. Podrobnosti Vám oznámím dodatečně.“*)

Tato nerozhodnost ruského vrchního velitelství, které zase bylo desorientováno, způsobila, že generál Ivanov k akcím proti Mackensenovi dostal jen jednu, 63. pěší divisi, a to ještě bez dělostřelectva a s polovičními početními stavy... Na protest gen. Ivanova odpověděl mu gen. Danilov, generální ubytovatel štábu vrchního velitelství (nejvyšší operační orgán v ruské armádě) telegramem ze dne 20. dubna č. 9711, ve kterém navrhoval veliteli jiho-západní

*) A. Něznamov. Strategický přehled světové války. Část IV. oficiální vydání vyšší válečné redakční rady RSFSR. Moskva 1922.

fronty, aby ve věci scházejícího dělostřelectva a neúplnosti stavů u 63. pěší divise jednal přímo se severozápadní frontou. Kromě toho oznamoval, že až do vyjasnění situace na severu nelze vůbec bráti v úvahu další zesilování karpatských armád.

Takové byly ruské přípravy proti Mackensenově ofenzivě, učiněné nejvyšším ruským operativním orgánem...

Po celý týden trvaly horečné přípravy Němců u Gorlice, aby začátkem května byla zde zahájena hlavní ofenziva a na severu demonstrace.

Radko Dmitrijevič, velitel 3. armády, pocítoval přibližující se katastrofu nejvíce, jsa bez záloh a na velmi široké frontě, s vojsky jak duševně, tak i fyzicky vyčerpanými, bezmocný.

Na mnoho jeho hlášení o přibližující se katastrofě a hlavně na poslední hlášení 29. dubna, že u Gorlice jsou přesně zjištěny nové pluky, které patří třem sborům, jež byly dosud na západní frontě, generál Ivanov neměl jiných prostředků pomoci mimo neomezený zdroj — morální podpory. Oznamuje mu, že nepokládá situaci za tak hroživou, že mu zajisté postačí jako posila 63. pěší divise (bez dělostřelectva!) ap. Když pak již byl přesně zjištěn od přeběhlíka Rusína i den Mackensenovy ofenzivy, píše generál Ivanov Radku Dmitrijevičovi: „Jsem jist, že vojsko a velitelé Vaší slavné armády svou chladnokrevností a velkými zkušenostmi odrazí nápor nepřátelských divísi na Vaší dobře opevněnou posici.“

To bylo všechno, čím mohl disponovati gen. Ivanov.

Dne 29. večer nařizuje generál Ivanov své poslední záloze III. kavkazského sboru přejíti z prostoru Chyrova do Krosna a 37. p. divisi z Doliny pěšky do Starého Města (náčrt 2.).

Dne 27. a 28. dubna zahájili Němci ofenzivu proti pravému ruskému křídlu a pomalu, ale velmi úporně postupovali kupředu jak proti samotným oddílům gen. Apuchtina a Potapova na pravém břehu řeky Němenu u Memelu a Taurogeny, tak i proti 10. a 12. armádě. Demonstrativní nepřátelská činnost byla zahájena v menším měřítku i proti 1. a 2. armádě.

Ponenáhlu dosahují Němci velkých úspěchů v mezeře mezi pevností Kovnem a mořem, kde slabé oddíly Apuchtina a Potapova bez odporu ustoupily až k Mitavě.

Generál Forsell, velitel libavského přístavu, byv zpraven o postupu Němců k železniční trati Libava—Šavle, zničil již dne 30. dubna přístavní opevnění a pevnostní dělostřelectvo a na rozkaz admirála Essena, velitele baltického loďstva, ustoupil.

Teprve 8. května obsadili Němci Libavu.

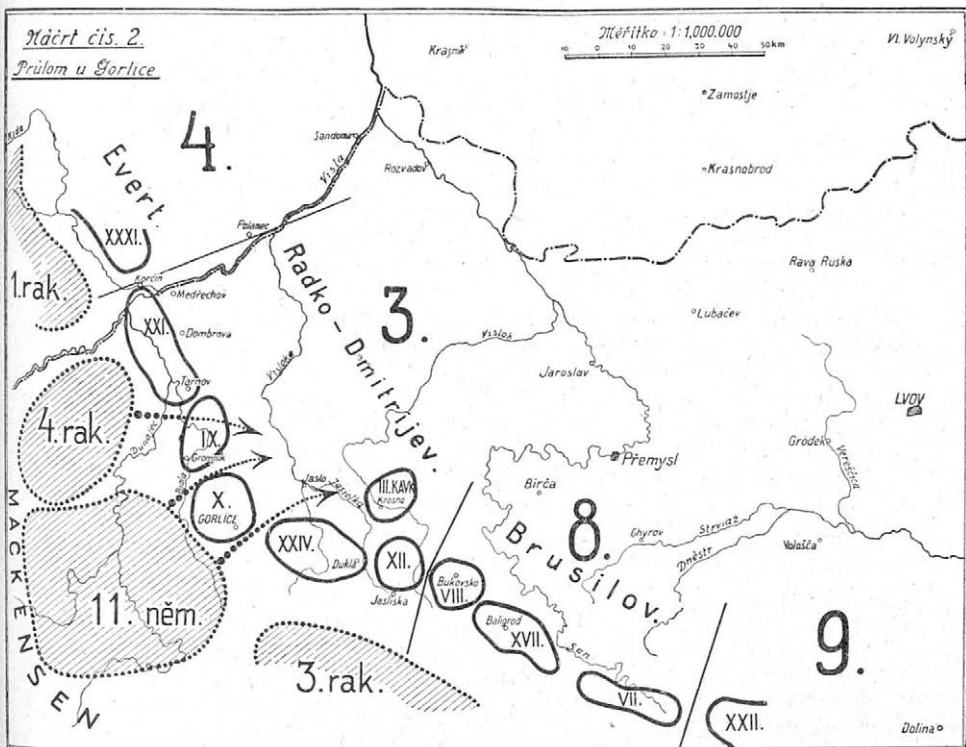
Neustálá nerozhodnost ruského velitelství měla dalekosáhlé následky nejenom v operacích pozemních, nýbrž i v činnosti ruského válečného loďstva.

Při studiu světové války trapně zaráží forma, kterou řídilo ruské nejvyšší velitelství válečné operace. Ruská „Stavka“, z níž měly vycházeti přesné a určité rozkazy, podobala se po celou dobu trvání velkého světového zápasu čistě poradnímu sboru vyšších generálů, který nerozkazoval a neřídil operace, nýbrž jen radil a navrhoval, nebo upouštěl od řízení operací vůbec. Tak v době rozhodných událostí na pravém křídle na pobřeží Baltického moře, kdy Němci ohrožovali jak Rígu — velký přístav ruského loďstva, tak i hlavní město Ruska — Petrohrad, píše generál Danilov jménem velkoknížete Nikolaje Nikolajeviče přednostovi námořní správy při vrchním veliteli mezi jiným takto:

„v nynějších operacích u pobřeží Baltického moře v prostoru Libavy a Rigy bylo by účelno pomoci pozemním vojskům silami baltického loďstva“ atd. (2. května č. 2113).“)

Taková bezradnost ruské „Stavky“ velice trapně působila na velitele front i armád, kteří trpce pociťovali škodlivou nerozhodnost svého velitelství, jež ani nevelelo, ani nedovolovalo podřízeným velitelům uplatňovati vlastní iniciativu.

Postupem nepřítele ve směru severovýchodním mezi Kovnem a Memelou byla ohrožena situace pravého křídla ruské sestavy, a gen. Alexejev počal zesilovati Kovno a kovenskou skupinu (2 pěší divise), která ustoupila za řeku Dubisu.

Vrchní ruské velitelství mlčelo.

Situace jihozápadní fronty, hlavně 3. armády, a situace nepřítele, jest naznačena v náčrtu č. 2.

Mackensen zahájil svou ofensivu dne 1. května, kdy již hlavní pozornost ruského velitelství byla obrácena na sever. 4. rakouská armáda byla podřízena přímo Mackensenovi, který sám podléhal vrchnímu rakouskému velitelství. Útočná Mackensenova skupina byla postavena proti třem sborům na pravém křídle 3. ruské armády a byla vyzbrojena ohromným počtem polního a hlavně těžkého dělostřelectva. Jenom čtyřem sborům 11. německé armády bylo přiděleno 37 těžkých baterií t. j. 148 děl od 10 cm kanonů až do 30.5 cm mořďů, kdežto celá 3. ruská armáda na úseku od ústí Du-

*) A. Něznamov.

najce až do Bezkyd měla všeho všudy jen 4 těžká děla se 100 náboji pro každý kus.

V 9 hodin večer dne 1. května Němci zahájili mohutnou dělostřeleckou přípravu, která trvala až do 10 hodin ráno dne 2. května. Za těchto 13 hodin každé německé těžké dělo vystřelilo na 1000 nábojů, takže zákopy ruského IX. a X. sboru byly úplně zničeny. Rusové, nepřipravení k takovému náporu, majíce jen jednu linii opevněnu (druhá procházela asi v 5—10 km na východ), utrpěli nepřátelskou palbou tak těžké ztráty, že na četných místech ustoupili a ztratili jen na zajatcích přes 15.000 mužů. Generál Radko Dmitrijev chápal velmi dobře situaci. Maje před sebou ohromnou přesilu německo-rakouských vojsk, pokládal při celkové situaci ze nejlepší rozhodnutí ustoupiti ihned až na San, zmařiti tím záměry nepřítelovy a pak ho po přeskupení rozhodným manévrem rozbítí.

Proto žádal ihned gen. Ivanova o povolení k ústupu na Visloku, oznamuje, že by zeslabené sbory dalších útoků nepřítelových nevydržely.

Vrchní ruské velitelství teprve 3. května uvěřilo skutečné situaci na frontě, t. j. že proti 3. armádě útočila nová německá armáda gen. Mackensena o síle 4 armádních sborů. Ale, ač generál Radko Dmitrijev hlásil těžké postavení své armády, nesouhlasilo s ústupem armády na Visloku, dokud se nevyjasní následky zasažení III. kavkazského sboru a 63. divise, kterými gen. Ivanov zesiloval napadenou armádu. Mimo to nařídil velkokníže Nikolaj Nikolajevič k zachráně situace odeslati ze severozápadní fronty na jih ještě dvě divise pěchoty (13. sibiřskou a 62. divisi). Avšak ani zasáhnutí III. kavkazského sboru nepomohlo, a 3. armáda zeslabována stále těžkými ztrátami, ustupovala přes Visloku.

Dne 4. května hlásí gen. Dragomirov, náčelník štábu gen. Ivanova, v telegrafickém rozhovoru s gen. Danilovem, že již 6 pěších divisi je neschopno k dalším bojům a že jest nezbytný okamžitý ústup na San. Na to mu odpovídá Danilov, že ústup dále za řeku Visloku jest nemyslitelný a že velkokníže je toho mínění, že k zachráně situace nebyly ještě využity všechny prostředky gen. Ivanova. (!?) K morální podpoře Radko Dmitrijeva odesílá velkokníže tento telegram:

„Příchod slavného kavkazského sboru a jiných značných záloh do stavu Vaší armády dávají mi záruku, že podniknete vše k opětnému ovládnutí situace. Bůh žehnej 3. armádě, aby se ukázala na bývalé bojové výši...“)

Dne 6. května zasáhly nové zálohy, to však nezlepšilo situaci, a Mackensonovy sbory zatlačily 3. armádu na frontu Medrechov — Dombrova — Jaslo — řeka Jasiolka. Při tom XXIV. armádní sbor nemohl včas ustoupiti z hor a téměř celá jeho 48. pěší divise se svým velitelem generálem Kornilovem a se 40 děly padla Němcům do zajetí.

Dne 7. května konala se v Cholmu porada velkoknížete s veliteli front. Jejím výsledkem bylo potvrzení rozkazu 3. armádě, že dále než za Visloku nesmí ustupovati. K její podpoře bylo nařízeno odeslati ještě dva armádní sbory a to jeden (XV.) ze severozápadní fronty a druhý (V. kavkazský) ze stavu 7. armády, střežící rumunské hranice.

*) A. Něznamov.

9. května bylo pravé křídlo 3. armády již za Vislokou; 4. armádě bylo nařízeno prodloužit levé křídlo od Korčina až do Polanec. Situace 3. armády se každý den zhoršovala; byl nedostatek střeliva jak u dělostřelectva, tak i u pěchoty, noční i denní boje trvajících bez ustání, demoralisovaly vojsko, které pocíťovalo i hlad a trpělo nemocemi. Ztráty byly tak ohromné, že mnohé prapory zůstaly bez důstojníků a pluky byly zeslabeny až na 170 mužů (131. Tiraspolský pl.). Kromě toho nastával v celé armádě velký zmatek, hlavně proto, že jednotky byly téměř úplně desorganisovány a ustupovaly v nepořádku. Podle německých pramenů jen samotný armádní sbor na pravém křídle 4. rakouské armády vzal za jednoho dne ruské zajatce patřící k 51 různým plukům. Celkové ztráty 3. armády přesahovaly dne 10. května již 100.000 mužů a na 90 děl.

Bylo tedy jasno, že již nejde o záchranu území Haliče — majícího pro Rusko jen politickou cenu — nýbrž o záchranu zbytku 3. armády, která prožívala nyní nejtěžší chvíle.

Dne 10. května dává konečně velkokníže Nikolaj Nikolajevič svůj souhlas k ústupu celé jihozápadní fronty na Vislu, San a Dněstr, avšak s výhradou, že je to poslední nejzazší linie, na kterou mohou armády ustoupiti a to jen v nejkrajnější nutnosti, když využily všech prostředků odporu.

11. května nařizuje gen. Ivanov vzhledem na další ústup 3. armády také levému křídlu 4. armády a pravému křídlu 8. armády ustoupiti k Polanci a k Birče.

12. května rozhodl se gen. Radko Dmitrijevič bez vyjednávání a bez souhlasu Ivanova k ústupu na San, aby zde se zbytky armády, obsadiv úsek až do Přemyšlu, vyčkal příchodu záloh. Gen. Ivanov, byv takto postaven velitelem 3. armády před hotovou věc, nařídil ústup celé fronty, a to 4. armády na Vislu až do Sandoměře, 3. armády na San do Přemyšlu, 8., 11. (byla utvořena z XVIII. a XXII. sboru 9. armády dne 1./V. 1915) a 9. armády od Přemyšlu na Dněstr u Vološče a dále podél Dněstru až do rumunských hranic. Levé armády severozápadní fronty zůstaly na svých místech. Tak bylo provedeno, co na začátku Mackensenovy ofensivy navrhoval Radko Dmitrijevič, jen s tím rozdílem, že armády ustoupily pod náporem nepřítelů ztrativše toliko na zajatých na 140.000 mužů, a že jedna z armád, před tím nejsilnější, mající s počátku 15 divisí pěchoty, byla úplně zničena.

Kdyby byl ruský generalissimus přistoupil ihned na správný plán generála Radko Dmitrijeva, byl by Mackensen udeřil do prázdné a rychle odstoupivších 5 ruských armád o síle 18 armádních sborů mohlo nejenom vhodným manévrem porazit Mackensenovu skupinu, ale i vyřadit nadobro vyčerpané rakouské armády.

Radko Dmitrijevič navrhoval tentýž manévr, který Němci uskutečnili se zdarem již několikrát. Byl to také známý manévr u Lodže, který provedl Hindenburg: ustoupiv před ruskou přesilou od Varšavy až na říšské hranice, přeskupil pak rychle a zesílil své sbory v prostoru Toruň—Poznaň a znemožnil bitvou u Lodži vpád ohromných ruských mass do Německa.

Avšak Radko Dmitrijevič, jeden z nejschopnějších velitelů armád, byl po svém ústupu na San uznán za neschopna a zbaven velení armády. Tentýž osud postihl i gen. Dragomirova (Vlad.), náč. štábu jihozápadní fronty, který byl prohlášen za duševně vyčerpaného a potřebujícího zotavení. Tento generál plně podporoval návrh

gen. Radko Dmitrijeva a naléhal na vrchní velitelství, aby svolilo k ústupu na San.

13. května překročily 8. armáda a zbytky 3. armády San, ale ani zde nemohly se již udržeti. Němci pokračovali v útocích proti zdemoralisované 3. armádě hlavně ve směru na Jaroslav a proti pravému křídlu 8. armády jižně od Přemyšlu.

19. května nařizuje gen. Ivanov vykliditi v noci ze 20. na 21. Přemyšl a 20. května vydává novou direktivu (č. 6502) k dalšímu ústupu na linii Josefov — Krasník — Krasnobrod — řeka Vereščica — Dněstr — Halič — Stanislavov — Černovice. Tento další ústup armády a vyklizení Přemyšlu byly však odvolány, neboť nepřítel poněmáhlu své útoky zastavil.

V téže době „Stavka“ nařídila odeslati na jihozápadní frontu ještě jeden armádní sbor (II. kavkaz.) z fronty severozápadní.

Protože vrchní velitelství se nyní nemohlo spolehnouti ani na 3. ani na 8. armádu, rozhodlo se utvořiti v prostoru Zamostje — Rava Ruská novou armádu o síle 5 armádních sborů, která by byla čerstvou manévrující skupinou při ruské protiofenzivě. Dne 24. května na žádost gen. Ivanova bylo místo soustřeďování nové armády posunuto na jih do prostoru Lvov—Halič.

Avšak gen. Alexejev nesdílel názoru o nutnosti nového zesilování jihozápadní fronty, kde by se nyní těžko uskutečnil manévr většího rozsahu jak vzhledem k síle nepřitele, tak i k strategické situaci fronty, a proto navrhoval soustřeďiti novou armádu na levém břehu Visly v prostoru Sandoměře, která by odtud pak s neporušenou 4. armádou mohla útočiti do týlu nepřátelských vojsk postupujících od Sanu. Byla to doba zrovna velice vhodná, jelikož Rakušané přistoupením Italie na stranu Dohody byli nuceni zeslabiti svou protiruskou frontu. Za těchto jednání mezi Danilovem, Alexejevem a Ivanovem — Mackensen po novém přeskupení svých vojsk 24. května znovu silně útočil na úsek Přemyšl—Jaroslav a donutil části 3. a 8. armády ustoupiti na východ od Sanu.

Tím se znovu situace změnila tak, že Nikolaj Nikolajevič se zříká vůbec myšlenky nějakého manévru až do zabezpečení situace v Haliči. Gen. Alexejevu se nařizuje odeslati ještě jeden armádní sbor do Lvova. II. kavkazský sbor, který měl tvořiti s XXIII. sborem základ nové armády, podřizuje dne 25. května gen. Ivanovu a XXIII. sbor (3. gardová divise a 20. pěší divise) odesílá se do Gródku.

Ohrožený Přemyšl prožíval zase těžké chvíle. Již nemohl býti pokládán za pevnost a hájen jako pevnost, která byla při kapitulaci Rakušany zničena, avšak byly zde nyní politické důvody, pro které Rusko bylo ochotno mnoho obětovati, aby Přemyšl nebyl vrácen Rakousku. Proto dne 28. května velkokníže Nikolaj Nikolajevič telegrafuje Brusilovu, veliteli 8. armády, v jehož úseku byla bývalá pevnost, že dovoluje vykliditi pevnost „jenom tehdy, když budou vyčerpány veškeré prostředky k udržení nynějšího postavení 8. armády.“

Ráno dne 31. května nařizuje gen. Ivanov, posílený ještě II. kavkazským a XXIII. sborem, k záchraně Přemyšlu protiútok celé třetí armády. Avšak tento zoufalý pokus se nezdařil, jelikož Rusové útočili právě proti centru Mackensenovy sestavy, nejsilnějšímu to místu nepřitele a byli ležce a s velikými ztrátami odrazeni. 2. června Rusové vyklízují Přemyšl a ustupují od Sanu.

Až do 14. června ustupovaly 3., 8. a 11. armáda (vyjímajíc pravé křídlo 3. armády, které zůstalo na Sanu u Rozvadova) pomalu na východ.

Gen. Ivanov zvěděl, že Mackensen soustřeďuje novou silnou skupinu na Sanu u Jaroslavi, sbírá k zabezpečení svého nejdůležitějšího směru na Lublin a Vladimír Volynský u Lubačeva pět sborů (II. a V. kavkazský, XXIII., XXIX. a IV. jezdecký) za velení gen. Olochova, aby odtud mohl čelit novým útokům Mackensenovým. Avšak i tato skupina, jsouc soustřeďována velmi blízko fronty, byla náhle napadena těžkým německým dělostřelectvem a začala v částečném nepořádku ustupovati, až konečně se slila se všeobecnou linií ustupujících sborů 3. a 8. armády.

20. června započala evakuace Lvova a Východní Haliče a armádám jihozápadní fronty (4. armáda byla již dne 28./V. podřízena gen. Alexejevu) bylo nařízeno ustupovati do Ruska.

Odchodem ruských armád končí se tato veliká krvavá epizoda, která nese název Mackensenova průlomu u Gorlice.

*
*
*

Činíce všeobecné závěry ocitáme se především před otázkou, zda se Němcům podařilo provést ty úkoly, pro něž podnikli tak velikou operaci?

Falkenhayn měl především na mysli připravit Rusku tak ohromnou porážku, aby je pak mohl donutit k separátnímu míru. A skutečně byla jeho rána velmi těžká! Němci dokonce říkají, že v těchto bojích bylo zaseto seménko revoluce, které dozrálo v březnu 1917. Ruské armády jihozápadní fronty za těchto bojů, od průlomu až do ústupu na hranice, ztratily na půl milionu důstojníků a mužů, 150 děl a 400 kulometů a došly na hranice bez střeliva, bez důstojníků a poddůstojníků, hladové, vyčerpané a otrhané. Týl zklamal; armády marně volaly o pomoc, o zálohy, o štěstí... Armády byly na čas neschopny dalšího odporu a zachránily se od úplné porážky díky jen rozsáhlosti teritoria, které dovolovalo ústup téměř do nekonečna. Ale i tím byl spokojen Falkenhayn, protože vyčerpané rakouské armády mohly nyní lehčeji dýchat a odeslati větší síly proti svému novému nepříteli, Italii. Německo disponovalo zase duchem, silnou, vítěznou armádou Mackensenovou pro další operace, osvobodilo Přemyšl a Lvov, zachránilo Maďarsko s jeho bohatým zemědělstvím a vrátilo Rakousko-Uhersku celou Halič.

Váhající Rumunsko nyní již jen diktovalo své podmínky Rusku při vstupu na stranu Dohody, neboť mělo za to, — řečeno slovy tehdejšího rumunského ministerského předsedy Bratianu, — že „Rusko nyní není s to, aby mohlo samo něco žádati.“*) Bulharsko naopak již definitivně se postavilo na stranu centrálních států. Německo na delší dobu zbavilo se strachu před ruským vpádem do Slezska a Poznaňska a mohlo na několik měsíců odložit starost o svou východní frontu.

Jestli se tedy německé úmysly plně neuskutečnily, přece byly následky průlomu ohromné jak pro Německo a Rakousko, tak i pro Dohodu.

Pro Rusko byla Gorlice začátkem pohromy, která se ponenáhlu rozšířila i na jeho severozápadní frontu. Ta byla nejen značně

*) Maurice Paléologue. Mémoires. La Russie du Tsar pendant la Grande Guerre. Paris 1922. Plon.

oslabena odesláním spousty vojsk k podpoře jižní skupiny armád, ale také začala pociťovati nedostatek střeliva jak pro pěchotu, tak hlavně pro dělostřelectvo, majíc muniční trény a všechna skladiště od fronty až do nejzazšího týlu vyčerpány. A proto brzy po katastrofě haličské stačil jen pokusný nátlak několika nových nepřátelských sborů, aby celá ruská fronta se hnula zpět, nechávajíc nepříteli ohromné kraje, desítky velkých měst, opevněné linie Visly, Nareva, Bugu, Němenu se 7 pevnostmi, a teprve po tříměsíčním ústupu se zastavila až na západní Dvině. Byl to tak zvaný veliký ústup ruských vojsk v r. 1915, důsledek to průlomu u Gorlice.

Povšimněme si nyní nejbližších následků Gorlického průlomu, které — jak jsme řekli — měly velmi značný význam nejen vojenský, nýbrž i politický.

Ruská armáda se těmito boji vyčerpala a nastoupila v plném smyslu slova křížovou cestu. Nebyvši včas odvedena do hloubi Ruska, začala svůj těžký ústup do vnitrozemí takřka s holýma rukama, obhajujíc každou píď své půdy bez střeliva, bez dostatečného množství pušek.

Před vydáním rozkazu o evakuaci Haliče rozhodlo se vrchní velitelství po dohodě s gen. Alexejevem a Ivanovem dne 17. června k těmto významným administrativně organizačním opatřením pro jihozápadní frontu.

1. Pro nedostatek důstojníků, poddůstojníků a trénů postupně přecházeti k plukům o třech praporech (dosud byly 4).

2. Od všech jezdeckých pluků odeslati na jihozápadní frontu k pěchotě po 30 vojínch, aby zaujali poddůstojnické hodnosti v pěchotě.

3. Veškeré zdravé a schopné důstojníky ze zázemí odeslati bez výjimky k dispozici gen. Ivanova.

4. Veškeré pušky a kulomety z týlu odeslati na jihozápadní frontu.

Těmito dvěma posledními opatřeními byl úplně desorganisován výcvik záloh v týlu, kde jednotky zůstaly vůbec bez důstojníků a bez výzbroje. Výcvik několika milionů záložníků a nově odvedených ročníků se prováděl povětšinou příliš starými důstojníky se zkušenostmi z války 1877—1878, při čemž se pušky nahrazovaly holemi, takže na frontu přicházející záložníci a zejména noví branci velmi často neměli ani ponětí jak zacházeti s puškou. Byl to následek skutečnosti, že Rusko nikdy nepočítalo s tak ohromnou válkou co do rozsahu i co do trvání. Od začátku války až do r. 1916 Rusko mobilisovalo 18,000.000 mužů, zatím co celková zásoba pušek před válkou byla 4,250.000 a měsíční jejich výroba ve válce nepřekročila 60.000 kusů.

Nejhlubší příčinou tohoto stavu věcí pak bylo, že Rusko od samého začátku války bojovalo jen massou, nepřipravivši se ani technicky, ani intelektuálně. Jsouc málo pružné, bylo ruské vrchní velitelství — citlivé na každé ohrožení křídel a každý pokus o průrýv — během celé války vždy pasivní, a až příliš opatrné. Když nepřítel prováděl někdy přímo nemožné operace, soustřediv na určitém místě massy vojska a ponechav jinde jen slabé clony, Rusko jen odráželo úder nepřítelů a místo, aby mohutným protimanévrem na téměř neobsazené prostory zmařilo nepřítelovo počínání, zasazovalo postupně celou spoustu záloh k frontálním protiútokům a konečně prohrávalo bitvu.

Totéž vidíme u Gorlice. Proti 15 divisím (původně) armády gen. Radko Dmitrijeva útočil Mackensen na část nepřátelské fronty armádami o 16 pěších divisích německých a rakouských s mohutným dělostřelectvem a donutil tuto armádu k ústupu. Ruské vrchní velení chtělo sice manévrem zastavit nepřítele, avšak nechtělo mu postoupiti ani píd' země. Proto poslalo k záchraně situace v Haliči 63. a 62. pěší divisi, III. kavkazský sbor, 13. sibiřskou divisi, XV. armádní sbor, V. a II. kavkazský sbor, 3. gardovou divisi, 20. a 77. pěší divisi a konečně VI. armádní sbor, tudíž celkem nových 16 divisí pěchoty (přes 250.000 mužů), které byvše přiváděny jedna po druhé, byly postupně ničeny velkou kompaktní massou protivníkovou.

Tedy výsledek: 3. armáda i 16 divisí, jež postupně byly k její podpoře odeslány, celkem 31 pěších divisí, byly poraženy šestnácti divisemi protivníkovými a celá Halič i s Přemyšlem a Lvovem ziracena.

Kdyby se byl ruský generalissmus odhodlal odpověděti nepříteli na manévry manévrem, nebylo by došlo ani k tak strašným obětem na lidech a válečném materiálu, ani k tak těžkým ztrátám územním a neúspěchům strategickým po celé délce fronty. Na pravém křídle skupiny Ivanovy stála počtem velmi silná 4. armáda, složená z pěti armádních sborů (XIV., XVI., XXV., XXXI. a Grenaděrský), před kterou byla slabá pasivní 1. rakouská armáda. S touto armádou mohlo se dobře disponovati úderem do týlu a levého boku 4. rakouské armády ze skupiny Mackensenovy při jejím postupu k Sanu, kdyby byla 3. ruská armáda podle návrhu Radka Dmitrijeva včas ustoupila.

Nechceme to prohlašovati za nejlepší rozhodnutí. Trváme však na tom, že možnost k plodnému manévru byla zde veliká, tím větší, že ruské vrchní velitelství disponovalo výborným a svou vytrvalostí v celém světě známým ruským vojákem a velmi dobrým řadovým důstojnickým sborem. Nemělo však ani odvahy, ani — jak kdysi řekl Bedřich Veliký — štěstí a umění, které ve válce jsou nepostradatelné.

Pokud se týče neblahých následků politických, jest nutno především přiznati, že němečtí historikové, hledající začátek rozpadu veliké říše ruské v porážce ruských armád při ústupu od Gorlice, mají docela pravdu.

Tehdejší neúspěchy v Haliči, zaviněné neschopností vrchního velitelství a hlavně desorganisací všeho týlu, počínajíc od nejvyšších úřadů, měly veliký ohlas po celé Rusi. Jestli po prvních porážkách ruských armád u Tennenbergu a na Mazurských jezerech o neschopnosti vyšších velitelů a o nepřipravenosti týlu, o vadách zásobování, transportu atd. věděly a mluvily jen úzké kruhy ruské inteligence, tož nyní o tom již věděly nejširší vrstvy, které nedávaly nikomu pardonu. Ve dnech 9.—12. června došlo v Moskvě k velkým nepokojům revolučního rázu, o nichž však bylo novinám zapověděno psáti. — Na mnohých místech, hlavně na „Červeném náměstí“ (Krasnaja ploščad') sešly se velké zástupy lidu, rozhořčeného zprávami o haličských útrapách ruského vojska, ustupujícího takřka beze zbraní. Zde poprvé od r. 1905 (první revoluce) veřejně byli obviňováni ze zrady car Mikuláš, carevna Alexandra a mnozí významní činitelé dvora a vlády. Zástupy lidu žádaly veřejné svržení Mikuláše II., uvržení carevny do kláštera a popravy Rasputina... Demonstranti byli ve dnech 11. a 12. června rozeznáni vojskem,

kteřé střílelo do davů. V Petrohradě „Gosudarstvennaja Duma“ (parlament) svolaná v červenci pod vlivem haličské katastrofy se rozhodla 345 hlasy ze 375 žádati vládu a panovníka, aby bývalý ministr války gen. Suchomlinov (byl vystřídán 25. června 1915) byl ihned odevzdán soudu a aby bylo zavedeno vyšetřování s vinníky velkých podvodů a zločinů při dodávkách pro armádu. V srpnu došlo k prudkým bouřím v parlamentě, kde jednotliví poslanci veřejně obviňovali celé tehdejší zřízení a vládní systém, který vedl vlast k záhubě. Centrálnímu vojenskému aparátu byla vyslovena nedůvěra a car byl nucen ustoupiti nátlaku parlamentárních kruhů a veřejnosti a svoliti ke zřízení „nejvyššího výboru pro zásobování“, do kterého byli povoláni zástupci samosprávných občanských organizací. Byla to tehdy důležitá reforma ve státním aparátu administrativním i vojenském; pod předsednictvím ministra války (gen. Polivanov) poprvé se scházeli zástupci armády a veřejnosti. Výbor byl složen ze 4 generálů, 4 členů dumy a 4 zástupců občanských organizací a průmyslových kruhů.

Tím byl v historii Ruska položen veliký mezník, který znamená obrat v dalších jak válečných, tak i vnitropolitických událostech. To byly přímé politické důsledky haličské porážky v r. 1915.

Průlom u Gorlice je příkladem velice instruktivním hlavně při přípravě vyšších velitelů k vedení operace, ježto dává nahlédnouti do myšlenkového postupu moderního vojevůdce, který při přípravě velkých operací musí míti na zřeteli nejen podmínky strategické, nýbrž i politickou situaci. Vynikající vojevůdce musí býti nejen výborným stratégem ale i předvídavým politikem.

V závěru zmíním se ještě o souhře spojeneckých armád, jež v koaličních válkách musí býti vzornou. V době, kdy Rusové po 1. květnu 1915 nastoupili svou křížovou cestu do hloubi Ruska, volali*) o pomoc spojenců: o zahájení velké ofensivy na západní frontě a o zaslání střeliva a pušek. Spojenci však nepodnikali žádných větších akcí proti značně zeslabené německé frontě na západě.

Dne 24. května sděluje gen. Joffre velkoknížeti Nikolaji Nikolajeviči generálem markýzem de Laguiche: „Velkolepé úsilí jižních armád v době posledních týdnů vyvolává u nás nadšení. Jejich hrdinnosti a vytrvalosti se podařilo, že uniknuvše průryvu a neztratíve bojeschopnosti neutralisovaly nepřátelské síly a způsobily jim ohromné ztráty. — Tím prokázaly velikou zásluhu společným zájmům. Jest to překrásný příspěvek ke slávě ruské armády.“

Tento projev heroismu ruské armády a vystoupení Italie dává nám právo očekávati nejlepšíh výsledků. Se své strany snažím se o to ze všech sil za pomoci našich spojenců Anglie a Belgie.“**)

To byla pomoc morální. Ale šlo věru o pomoc hmotnou, aby byly zachráněny alespoň částečně jak ruské armády, tak i ohromná plocha bohatých, hlavně průmyslových krajů, které byly v letních měsících Rusy opuštěny.

Tato pomoc hmotná přišla však již pozdě. Teprve 7. července v Chantilly na poradě vrchních velitelů západních spojeneckých

*) Telegramy velkoknížete Nikolaje Nikolajeviče generálu Joffreovi ze dne 8. a 14. května 1915.

**) Gen. Knox, *Whith the Russian Army 1914—1917*, London, Hutchinson, 1922.

armád a zástupců Ruska, Italie a Srbska bylo usneseno pomoci ruským armádám velkou ofensivou na francouzské, italské a srbské frontě. „...Tak učiniti je povinností naší cti...“ — těmito slovy ukončil předseda porady gen. Joffre své závěrečné slovo.*)

Bohužel spojenci se opozdili, zahájivše svou ofensivu teprve koncem září, a ruské armády až do jara 1917, kdy vypukla revoluce, nemohly se úplně zotaviti od těch strašných ran zasažených jim gorlickým průlomem a velkým tříměsíčním ústupem od Němenu, Visly a Sanu na východ (viz náčrt čís. 1.).
